

segi irányok változása mit sem fordít. S ily nagy igazság rejlik abban, mely minden gazdasági prosperálást két tényezőre visz vissza: a munkára és takarékosagra.

Ez az, a mi a jólét örök forrása: erre utalnék én mindenkit; nevezze bár magát iparosnak, földmivesnek, pénztulajdonosnak, munkásnak vagy a szellemi intelligencia tagjának. Egyiknek, mind a másikkal egyforma joga van az állam mindazon jótéteményeire, melyek a munka gyümölcsét s a takarékoság áldásait élveznie lehetővé teszik. S mihelyt az állam e processusban megszorító vagy egyoldalú intézkedések által, a szabadság rovására belé avatkozik, ki nem kerülheti, hogy az egyiktől el ne vegye azt, a mit a másikkal ad. S attól is, a kinek ad, elvesz egyet: elveszi a nagy erőt, melyet mindenkinek a saját munkájában való férfias megbízás nyújt. A mely társadalmi osztályokban e nemes önbizalom helyét a mesterséges védelmi intézkedésekre való pulya számítás, más szavakkal a sült galambok röpködésének együgyü várása foglalja el, azok az osztályok önmaguk irják alá halálos ítéletüket, mert az idők járása ily mesterséges intézkedések állandó hatását lehetetlenné tevén, a gőz és az elektrom századában a maga erejében meg nem bízót kiszolgáltatja annak, a ki mer, tesz, -- és nyer.

A magyar társadalmi osztályokat rágalmazza az, a ki azt mondja felőlük, hogy jövőjük csak ily eszközökkel biztosítható. Én részemről a mesterséges politika mindezen fogásai ellen azon erős meggyőződésben emelem föl, a hányszor csak tehetem, szerény szavamot, hogy azok ellenzésével nem csak az igazság, hanem a magyar nemzetiség érdekeit is szolgáltam.

A szabadelvűpárt pénzügyi politikája.

Irta: **Mudrony Pál.**

Annyi vádat emelnek a szabadelvűpárt pénzügyi politikája ellen, hogy szinte merészségnek látszhatik e politika védelmére kelni. A vádak, hogy e politika adósságokkal tulterheli az országot; hogy az adókat az elviselhetlenségig fokozta: hogy nem engedi a nemzet hasznára fordítani a vámügyet; nem engedi önállóan fejleszteni az indirect adó-ügyet; megköti a nemzet kezét a valuta kérdésben, úgy, hogy Magyarországnak nem lehet önálló bankrendszere sem, s még isten tudja mi mindenféle sajnos következmények felett panaszkodnak.

Pedig hát, ha egy kissé alaposabban szemügyre vesszük pénzügyeink fejlődését, eltörpülnek a vádak, vagy az elért eredményekkel szemben legalább is elvesztik súlyukat.

Hiszen igaz, hogy ha megváltoznék az ország egész közjogi helyzete Ausztriával szemben, s nem volnának közös állami ügyeink és intézményeink, s nem volna közös állami háztartásunk: akkor

lehetne Magyarországnak önálló valutája, önálló bankrendszere, megszüntethetné az indirect adóközösséget, felállíthatná a vámsorompót s egészen más pénzügyi rendszert teremthetne, a melyeknek eredményei egyik s másik tekintetben előnyösebbnek is ígérkeznek a mostani rendszernél. Önálló vámterületen a vámjövödelem pld. mindenesetre nagyobb lehetne, mint a közös vámterületen a Magyarországra eső hányad. Ez mind igaz lehet. De mindenik rendszernek megvannak a maga előnyei és hátrányai és azokat a maguk összegében kell egymással szembe állítani. És ha ezt tesszük, bizony nagyon kétes, hogy hová fog eldőlni a mérleg. A pénzügyi önállóság, igaz, szabad kezet enged. De a tapasztalás bizonyítja, hogy Ausztriával közösen is okoszerűen fejleszthetjük pénzügyeinket. Ime, a vámbevétel majd kétszerannyit jövedelmez most, mint 10 év előtt; az indirect adóbevételeket is fokozhatjuk egyik másik ágban. A bankügyi közösség sem képez épen principális akadályt az ország hiteligényei kielégítésénél. És ha így sorra vesszük az egyes kérdéseket, a melyekben Magyarország pénzügyi rendelkezési joga Ausztria beleegyezéséhez van kötve, mindeniknél azt tapasztaljuk, hogy lépésről-lépésre, fokról-fokra, javítani lehet a helyzeten; a pénzügyi közösséget tehát nem lehet egy absolute elvetendő rendszernek tekinteni. E rendszernek ellenkezőleg, nagyon is sok és nagy előnye van, a melyeket Magyarországnak csak kellően a hasznára kell fordítania s akkor a rendszernek hátrányai — mert kétségkívül ilyenek is vannak, — nem lesznek oly érezhetők.

De feltéve, hogy elméletben az önálló pénzügyi rendszer jobbnak ígérkezne a fennálló rendszernél, még mindig kérdés marad: vajjon nem előnyösebb-e inkább megtartani a meglevő jót, mint azt feleserélni a bizonytalan jobbért.

Hogy az önálló pénzügyipolitikának minő kedvező eredményei lehetnének, arra nem terjeszkedem ki. A papiroson könnyű brillians számításokat tenni, a gyakorlati életben azonban egészen mások a tényezők, s gyakran az is, ami kétségbevonhatlan hasznosnak ígérkezett a papiroson, rosszul üt ki az életben. A független pénzügyi rendszert nem lehet hát absolute jobbnak venni, mint a meglevőt, a mely az indirect adózásban Ausztriával egyenlő elvek szerinti megadóztatást kíván és nem engedi az ország határon behozott árukat megvámolni. Ámbár el kell ismerünk, hogy a jelen pénzügyi rendszer több tekintetben korlátozva van. Korlátozva van például annyiban, hogy az ország jövedelmi forrásait nem engedi szabadon kiaknázni és kifejleszteni; de viszont az is igaz, hogy e rendszer sértetlenül hagyja az országnak a pénzügyek önállósítására vonatkozó minden jogát, a melyek a nemzet jövendő nagyságának s meggazdagodásának ugyszólván tartalék tőkái maradhatnak.

Midőn tehát a magyar kormány lemond arról, hogy igénybe vegyen oly jövedelmi forrásokat, melyek — mint az önálló pénzügyi vámok s több indirect adók — milliókat és milliókat jövedelmezhetnének; sokkal nehezebb helyzete van, mint a minőben volna

akkor, ha már ama tényezőket is bevonta volna hatalmi körébe. És ha a mai korlátolt eszközökkel is javítani tudja a kormány a pénzügyi helyzetet, folytonosan fokozni az ország bevételeit s csökkenteni a chronikussá vált deficitet: csakugyan elismerést érdemel.

Ellenzéki pénzügyi szakférfiak nézete szerint önálló pénzügyi vámok nélkül lehetetlen államháztartásunkban helyreállítani az egyensúlyt. S a szabadelvű kormány mégis megmutatta, hogy rendes államháztartásunkban már nincs hiány, s az egyensúly teljes helyreállítása már újabb adóemelések nélkül, pusztán a meglévő államjövédelmi források természetesen fejlődése által biztosítva van.

Ha csakugyan áll az, hogy önálló vámterületen 30—40 millió frt bevételre számíthat Magyarország, s ha van valami igaz abban, hogy önállóan berendezve indirect adóinkat, kétszer akkora jövedelmet érhetünk el azokkal, mint a mekkorát ezen adónemek most hoznak; hát az országra nézve csak előnyös, hogy a kormány a nemzet számára még fentartá ezen jövédelmi forrásokat s ekként a pénzügyek rendezése számára „szüz földet” is hagyott.

A szabadelvű kormánypárt mindenesetre érdemül tekintheti azt, hogy önálló pénzügyi vámok és független indirect adórendszer nélkül is képes volt igen tetemesen megjavítani az ország pénzügyi helyzetét és az állam hitelét. A javulást, mely e részben történt, nem lehet kicsinyelni. Mikor Tisza kormányra lépett s megalakítá a szabadelvű kormánypártot, az ország összes bevételei 187.₉ millió frtra, összes kiadásai 256.₆ millió frtra rugtak, maradt tehát 68.₇ millió frtnyi fedezetlen hiány; s megjegyzendő, hogy a kiadások közt alig 30 millió frtra ment a beruházás. Az 1884-iki előirányzat szerint, mely mint Szapáry gr. minden budgetelőterjesztése, teljesen realisnak vehető, tett netto a bevétel 207.₆ millió frtot, a kiadás 227 millió frtot, a hiány 20.₃ millió frtot. Igen, de ezen összeggel szemben áll a kiadások közt 23.₉ millió frt beruházás és kerekösszegben 10 millió frt államadósság törlés. Tényleg tehát helyre is van már állítva államháztartásunkban az egyensúly, annyiban, hogy az állam vagyonmérlegét nem rontja az évi budget.

A pénzügyi helyzet javulása felett senki sem kételkedhetik, legfeljebb azt a szemrehányást tehetik a kormánynak, hogy új adókkal és adóemelésekkel nagy terheket rótt a nemzetre.

Ez igaz. De a terhek nem elviselhetlenek. Magyarország absolute és relative is kevésbé van még adókkal terhelve, mint bármely nyugateurópai nemzet. Csak azon akadhat fel valaki, hogy a földbirtok a kataszteri becslésnek megfelelőleg tulságos magas százalékkal van terhelve. De tudni kell, hogy a mi kataszteri becslésünk a külföldhöz viszonyítva igen alacsony. Külföldön egy hold hasonló minőségű és jóságú földnek kataszteri jövédelme négy-szer-öttször akkora, mint Magyarországon, természetes tehát, hogy a külföldön az adótétel alacsonyabb jövédelmi százalékot tesz ki. De absolute nézve tény az, hogy a külföldi földbirtok több adót fizet, mint a magyarországi. Hollandiában például egy fél magyarholdtól 10 forint adó sem tartozik a ritkaságok közé, a mivel szemben Ma-

Magyarországon egy hold termőföld után fizetendő, 1 frttal átlag, már túlmagasan is felvett adó nem mondható elviselhetlen tehernek.

Igaztalan hát az a vád is, hogy a szabadelvűpárt pénzügyi politikája az elviselhetlenségig fokozta az adóterheket. Aki földjét szorgalmasan megmunkálja és okszerű gazdaságot folytat, könnyen elviselheti az adókat. Tulságosak ez adók csakis azokra nézve lesznek, akik igen rosszul gazdálkodnak s a földből még annyi tisztajövedelmet sem tudnak csinálni, mint a mennyi a kataszteri becslésben felvétellett. Az ország bizonyára semmit sem fog veszteni azzal, ha a föld az adó miatt ily rossz gazdák kezéből jobb gazdák kezébe megy át.

Aztán azzal szokták vádolni a szabadelvűpárt pénzügyi politikáját, hogy roppant sok adósságot rakott a nemzetre, hogy elpredálja az államvagyon, vagy mint hangzatos ellenzéki frázissal mondani szokták, tönkre juttatja a nemzetet.

Nézzük hát: hogy mi igaz ebből?

1875-ben mikor Tisza kormányra lépett, Magyarország államadóssága a tőkeértékben kifejezve következőleg állott. A vasuti kölcsönök s más visszafizetendő adósságok összege tett 352.₂ millió frtot, a lebegő adósság 4.₁ millió frtot, a földtehermentesítési adósság 245.₂ millió forintot, a szőlődézsma-váltság 21.₇ millió forintot, az összes adósságok tehát 623.₃ millió forintot. Az 1882. évi zárszámadás szerint ellenben tett a földtehermentesítési adósság 21 $\frac{1}{2}$ millió frtot, a 6 $\frac{0}{10}$ -os aranyjáradék 257.₄ millió frtot, a 4 $\frac{0}{10}$ -os aranyjáradék 250.₂ millió frtot, az 5 $\frac{0}{10}$ -os papírjáradék 105.₅ millió frtot, a tiszavidéki vasut megváltásából eredt adósság 49.₃ milliót s a többi adósság 334 millió frtot; együtt 1171.₄ millió frtot. Hét év lefolyása alatt tehát 547.₉ millió frttal vagyis évenként átlag 78.₂ millió frttal emelkedtek államadósságaink.

Ezen tétel így magában véve, megdöbentőnek látszik, de ha azt elemeire felbontjuk és megkülönböztetjük az adósságokat eredetük szerint, akkor egészen más színben tűnik fel a dolog.

Mindenek előtt tény az, hogy a fentebb kimutatott 547.₉ millió frtnyi adósságnövekedésből 114 millió frt onnan származik, hogy azon 153 $\frac{1}{2}$ millió kölcsön, mely a magyar államjavakra volt bekebelezve, s melyet mindjárt a Tisza kabinet megalakulása után másfél év alatt vissza kellett fizetni, csak igen drága pénzzel volt visszafizethető. Az aranyértékű 153 milliót 59.₆ millió frt agio veszteséggel szerezhette csak be a kormány, mert egy 6 $\frac{0}{10}$ -os 100 frtos aranyjáradék kötvényért csak 83 frt 75 krt kapott átlag. És később mikor a 6 $\frac{0}{10}$ -os aranyjáradékot 4 $\frac{0}{10}$ -os járadékkal cserélte ki a kormány, a már 212.₆ millióra szaporodott adósság ismét 25 $\frac{0}{10}$ agio veszteséggel vagyis 55 millió frttal növekedett, úgy hogy az eredetileg 153 millió aranyfrtos adósságnak előbb 6 s aztán 4 $\frac{0}{10}$ -os járadékkal való kicserélése 114.₆ millió aranyfrt agio veszteségbe került. Ezen adóssági növekedés nem esik a szabadelvűpárt rovására, az még a megelőző rendszernek az eredménye. Az a tény, hogy az elzalogosított államjavakat csak ily óriási áldozatok árán lehetett

a zálog alól felmenteni és Magyarországot egy pressáns adósságtól megszabadítani, legjobban bizonyítja azt, hogy nagy szolgálatot tett a szabadelvűpárt az országnak az által, hogy az állam hitelét tetemesen megjavította. A 4%-os magyar aranyjáradék kötvények 93 frton állanak ma, holott a szabadelvűpárt megalakulása előtt a 6%-os aranyjáradék 80 frton sem volt eladható. Az árfolyam különbség 4%-os magyar aranyjáradék árfolyamában kifejezve 33 száztólinak felel meg. Azaz a magyar kormány minden 100 frt kölcsönt, a melyre szüksége van, 33 frt névértékkel olcsóbban szerezhethet meg most 4% járadékkötvényekre, mint megszerezhetett a szabadelvű kormánypárt megalakulásakor. S ha az ország hitele oly jól állott volna 10 év előtt mint áll ma, akkor 33 százalékkal kevesebb adósságot kellett volna ezen 10 év alatt csinálni, mint a mennyivel adósságaink időközben szaporodtak.

A szabadelvűpárt uralma alatt 4%-os járadék tőke-értékben kifejezve — mely a magyar államhitelnek most a fokmérője — 33 százalékkal javult az ország hitele. De ezen javulás csak pénzügyi áldozatok árán volt megszerezhető: azon az áron, hogy elhatározta magát a kormány és az ország, a 6%-os aranyjáradéknak 4%-os járadékkal való kicserélésére, még pedig oly árfolyamon, a mely a 400 millió frt 6%-os aranyjáradék helyett 545 millió 4%-os járadékot juttat az állami hitelezők kezébe. Az államadóssági tőke-érték ekként növekedett ugyan 145 millió frttal, de az ország kamatfizetési kötelezettsége csökkent 2,2 millió frttal. Minthogy pedig járadék adósságoknál a tőke névértéke egészen alárendelt jelentőségű, mert e járadékokat mindig árfolyam szerint adják és veszik, azért tehát a convertálási művelet az országra nézve még pénzügyi haszonnal is jár, s e szempontból is előnyösnek mondható. A fő előnye mindenestre az marad, hogy általa az állam hitele igen tetemesen megjavult és ezen javulás az országban a magánhitelre is kedvező kihatással volt. A mint hogy csakugyan számokkal is ki lehet mutatni, hogy most a gazda, iparos, kereskedő az egész országban sokkal olcsóbb kölcsönt kaphat, amit 10 év előtt.

Visszatérve már most arra a vádra, hogy a szabadelvűpárt nagy adósságokba verte az országot, ismételjük, hogy a zárszámadások eredménye szerint hét év alatt történt 547 millió frtnyi adósság növekedésből 114 millió frt még a megelőző kormány rovására esik és a 428 millió frtnyi maradék összegből is jelentékeny agio-veszteség foglaltatik. Aztán a fennmaradó összegből is leütendő a keleti vasut vételára 84,4 millió, a tiszavidéki vasutért 52 millió, a tiszaszabályozási és Szeged felépítési kölcsön 43,5 millió s többkisebb vasut vételára. Mindezen tételek specialis fedezettel bírván, nem képeznek új terhet s azokat tehát nem is kell államadósság növekedésének tekinteni.

És ha ezen tételektől eltekintünk, akkor évenkénti adósság növekedés gyanánt 32 millió frt marad. Ez az összeg, a melylyel a szabadelvűpárt 1882 végeig az államadósságokat évenként növelte.

1883 és 84-től a zárszámadások még nem készültek el, de a fentebb kimutatott összegnél mindkét évben csekélyebb az adóssági növekedés, ha a convertálásból eredő agio veszteségtől eltekintünk.

Minthogy pedig ezen adóssági növekedéssel szemben megfelelő beruházások is állnak, mert minden év költségvetésében szerepel legalább is 20 millió frtnyi oly kiadás, mely növeli az állam vagyont, nem lehet azt mondani, hogy a szabadelvű párt pénzügyi politikája adósságokkal túlterheli az országot.

Az államadóssági teher az 1884-iki költségvetésben 110 millió forinttal szerepel, mely összegből, 10 millió adósság törlesztés. Kerekösszegben épen 100 millió frtot tesz tehát az évenként fizetendő államadóssági kamat, a mibe azonban az osztrák államadósságokból elvállalt 30.₃ millió frtnyi járulék is befoglaltatik. A lakosság után az évi teherből egy-egy főre számítva 6 frt 40 kr. esik. Valamennyi európai nagy államban legalább is ekkora az egy-egy főre eső államadóssági évi teher, holott Anglia és Franciaország minden 100 frttól félakkora kamatot fizet mint Magyarország. De Franciaországban egy főre 258 frt., Angliában 242 frt., Magyarországon csak 110 frt esik az államadóssági tőkéből.

Magyarország pénzügyi helyzete az államadósságok jelentékeny szaporodása daczára sokkal kedvezőbb most, mint volt egy évtized előtt. Az államadóssági teher azóta 28.₈ millióval emelkedett, de az állam rendes bevétele emelkedett az átfutó tételek nélkül 65 millióval és ezen emelkedésben az ujadók és adóemelések csak 30 milliót tesznek, a bevételi növekedésnek nagyobb fele az államjüvedelmi források természetszerű fokozódásából s az Ausztriával megújított pénzügyi kedvezőbb rendezésből származik. És megjegyzendő, hogy az egyes adók emelését csak kisebb részben eszközölte a Tisza kormány, a nagyobb részt már e kabinet elődei igtatták törvénybe, mert mikor Tisza kormányra jött, már el volt határozva a szállítási adó és jüvedelmi adó pótlék.

De mellékes, hogy az adóemelések voltaképen kinék a műve: tény az, hogy a lefolyt 10 év alatt az állami rendes bevételek több mint kétszer akkora összeggel növekedtek mint az államadóssági kamat. Sőt a bevételi növekedés még az összes kiadások növekedését is meghaladják legalább 30 millió frttal. Pedig időközben Magyarország kulturális feladatainak rendes előirányzata minden ágban is tetemesen gyarapodott.

A főbb bevételi ágakat 1875 és 1884-ben összehasonlítás kedvéért itt közöljük:

	1875	1884
	millió forint	
Földadó	36. ₇	38
Házadó	8. ₆	8. ₉
Keresetadó	17. ₉	17. ₃

	1875	1884
	millió forint	
Nyilvános számadásra kötelezett vállalók adója	1.8	3
Tőkekamat és járadék-adó	1.7	4.8
Szállítási adó	0.8	3.8
Fegyveradó	0.1	0.4
Hadmentességi díj	—	3.2
Ált. jövedelmi pótdó	—	9.6
Fogyasztási adók	13.2	16.1
Czukorfogyasztási adó	—	1.4
Sör	—	0.8
Fogyasztási adó visszatértésből	—	6.9
Bélyeg	7.3	8.7
Jogilleték	13.7	15.8
Dohányjövedék	25.6	40
Lottó	4	3.2
Sójövedék	12.9	14.5
Államjóságok	4.6	3.7
Államerdők	7.1	6.1
Állami bányászat, kohászat és pénzverés	7.7	12.2
Vasművek	—	4.8
Állami vasutak tiszta jövedelme	—	10.4
Posta	5.2	8.3
Távirda	1.6	2.0

A r e n d e s k i a d á s o k tekintetében történt lényeges változásokat, és kulturális érdekeinknek magasabb dotatioját a következő főbb adatok tüntetik fel:

	1875	1884
	millió forint	
Államadóssági kiadások	73.1	110.8
Előlegezések vasuti kamatbiztosítás alapján	14.7	10.6
Horvát-Szlavonország budgetje	3.2	5.8
Belügyministerium	7.6	9.8
Közlekedési és közmunka budget	4.4	} 14.4
posta és távirdával	6.2	
Földmívelés ipar és kereskedelem	3.9	} 9.4
állami erdők	4.9	
Kultus és közoktatás	4.2	5.2
Igazságügy	10.3	10.6
Honvédelem	6.3	7.2

Ezen adatokhoz csak azt a magyarázatot kell csatolni, hogy a bevételek közül a dohányjövedéknél mutatkozó 14₄ millió növekedésből leütendő 7₆ millió frt, mivel a regie költség időközben 13₃ millió frtról 20₉ millióra emelkedett, úgy hogy e tételnél a növekedés tisztán 6₈ millió frtot tesz. Az államvasutaknál a kimutatott 10 millió azonban tiszta jövedelmi szaporulat, sőt ehhez még a kamatgarantiánál történt 4₁ millió frtnyi megtakarítást is hozzá számíthatjuk, úgy hogy államvasutaink jövedelme s a vasutak államosítása 14 millió frttal javítja pénzügyeinket.

A kiadások tekintetében pedig megjegyzendő, hogy a posta és távirtda a földmívelési ministeriumtól a közlekedésihez, az államerdők pedig a pénzügyministeriumtól a földmívelés-, ipar- és kereskedelemhez tétettek át. Mindez az illető ágak előnyére történt.

Az ország a kormányzat minden ágába a közigazgatás, közbiztosság, közgazdaság, közművelődés, igazságszolgáltatás és honvédelem szükségleteire arányosan többet áldoz most mint 10 év előtt, s mégis már-már végleg el van enyésztetve a deficit államháztartásunkban.

Ez azt mutatja, hogy a szabadelvűpárt pénzügyi politikája rendbehozza s szépen fejleszti az ország pénzügyeit. De nem akarom a helyzetet rózsás színben festeni és azt is el kell ismerni, hogy az államnak mindennemű megszapordott bevételeit utoljára is csak a polgárok fizetik meg. S tény az, hogy most Magyarország 15 millió lakossága 65 millió frttal többet fizet az államnak, mint fizetett ugyanezen lakosság 10 év előtt. Átlag tehát 4 frt 16 krral több adót kell most előteremteni minden lakosnak mint tíz év előtt, s erre csak úgy lehet képes, ha jobban gazdálkodik mint régente.

Az állam jó példával járt elől s rendezte háztartását; most minden polgárnak is rendeznie kell a magáét. Mert az egyensúly az államháztartásban is csak úgy lehet tartósan biztosítva, ha a polgárok vagyonosodnak. És bizony sajnos, hogy hazánkban nagyban és egészben véve a magángazdaságokban általában nem látunk oly komoly törekvést és iparkodást a háztartások rendezésére, mint állami gazdaságunkban. S ez az oka annak, hogy annyi panaszt hallunk a pénzügyi politika nyomasztó hatása ellen, holott ha a magán gazdaságok emelésében is lépést igyekeznének tartani a polgárok az állammal, ily panaszra okot nem találnának.

A kormány és közgazdaságunk.

Irta : Dr. Heltai Ferencz.

A szabadelvűpárt kormánya volt az első, mely szakított azon hazánkban hagyományos fölfogással, hogy az állami hatalom tiszte tétlenül nézni a közgazdaság magára hagyott erőinek fejlődését. Ez az elv helyes lehet a külföld fejlődött közgazdaságára nézve, de